

Romanizacija

© Jana Horvat

ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo

jana.horvat@zrc-sazu.si

Dopolnilo k članku Bernarde Županek, Iskanje prave poti: romanizacija v slepi ulici?, Arheo 25, 2008, 31-38.

Bernarda Županek je v prejšnji številki Arhea predstavila svoje razmišljanje o izrazu romanizacija in o raziskovalnih konceptih, ki so na slovenskem prostoru vezani nanj. S kratkim prispevkom želim opozoriti na nekatera dela, ki mečejo bistveno drugačno luč na obravnavano problematiko.

Za razumevanje pojma romanizacija in stanja raziskav na tem področju je temeljna razprava Géze Alföldyja *Romanisation - Grundbegriff oder Fehlgriff? Überlegungen zum Gegenwärtigen Stand der Erforschung von Integrationsprozessen im römischen Weltreich* (Alföldy 2005). Drugače kot Županekova Alföldy zaključuje, da termin romanizacija, seveda z moderno definirano vsebino, ostaja še vedno najbolj ustrezen krovni pojem, ki označuje zelo različne integracijske procese v rimskem imperiju.

Med vrsto prispevkov na to temo, ki jih navaja Alföldy in ki so izšli pozneje, le redkokateri izstopa iz povprečja (tako npr. gotovo pri Bernardi Županek naveden Greg Woolf: *Becoming Roman. The Origins of Provincial Civilisation in Gaul*, Cambridge 1998). Posebej zgrešen pa je pojem kreolizacije, ki so ga pred nekaj leti trendovsko uvedli v strokovno literaturo. Zelo jasno in kratko je zapletena problematika romanizacije definirana v *Der Neue Pauly* (Band 10, 2001) pod gesloma "Romanisierung" in "Romanisation" (ki bi ustrezala angleški "self-Romanisation"), kjer je poudarjena razlika med aktivno, namerno in torej enosmerno politiko Rimljanov do največkrat na silo osvojenih ljudstev ter zapletenimi procesi prilagajanja rimski kulturi in prevzemanja latinščine (torej asimilacije) predvsem provincialnih elit, po katerih pa so se pogosto ravnale tudi nižje plasti prebivalstva.

Bernarda Županek se v drugem delu svojega prispevka posebej ozre na slovensko arheologijo in njeno razumevanje romanizacije. V slovenskih študijah opaža "neizdelan koncept romanizacije", osredotočenje na materialno kulturo, ki mu pripisuje pretirano poenostavljanje ter preveč ostro ločevanje dveh kategorij materialne kulture, rimske in staroselske, in, nazadnje, pogreša tudi raziskave staroselcev oziroma različnih družbenih skupin (Županek, o. c., 35).

Pretežno ali izključno raziskovanje materialne kulture ni

arheologiji nič presenetljivega. Gradivo samo pogosto postavlja meje interpretacije in ne dopušča poglobljanja, npr. v "antropološke perspektive" ali v "spreminjanje identitete posameznika", kot bi želela Županekova (o. c., 36). Objavljanje, analiziranje in interpretiranje primarnega gradiva je v veliki meri nujno pozitivistično opravilo. Je pa, ob grmadi neobjavljenega materiala, predpogoj za napredek vedenja. Tako se popolnoma strinjam z Gézo Alföldyjem, ki pravi, da se dobra teoretična osnova in premišljen koncept lahko brez izgubljanja besed jasno kažete v postavljanju pravih vprašanj, pravilnem prehtanju virov, smiselnem izvrednotenju in natančni argumentaciji (Alföldy 2005, 30: *Eine intellektuell anspruchsvolle theoretische Fundierung dürfte eine Untersuchung auch dann auszeichnen, wenn das im Voraus wohlüberlegte Konzept, ohne dass darüber viele Worte verloren werden, durch zutreffende Fragestellung, richtige Gewichtung der Quellaussagen, ihre zielorientierte Auswertung und strenge Gedankenführung unmittelbar in Erscheinung tritt.*)

V zadnjih dveh desetletjih so si slovenska arheologija, antična zgodovina, epigrafika in numizmatika sistematično zastavljale vrsto vprašanj, ki so povezana z zgodnjo rimsko dobo in procesi romanizacije.

Kot pregledna dela, ki združujejo spoznanja antične zgodovine, arheologije, epigrafike, numizmatike in lingvistične, izstopajo monografija o Iliriku (Šašel Kos 2005) ter članka o Cezarjevem obdobju v jugovzhodnoalpskem prostoru (Šašel Kos 2000) in o oblikovanju provinc Norik in Panonija (Šašel Kos 1997a).

Sledovom prvih posegov Rimljanov v jugovzhodnoalpski prostor od 2. do sredine 1. st. pr. Kr. so posvečene arheološke in numizmatične študije (Bavdek 1996; Horvat 1995a; ead. 1997; ead. 2002; Miškec 2003; ead. 2007).

Arheologija zgodnjerimskih vojaških posegov je mednarodno zanimiva tema, ki je tudi v slovenskem prostoru postala zelo aktualna. Ugotovljene so bile posamezne vojaške akcije na Notranjskem v 2. st. pr. Kr. (Horvat 2002) in v dolini Idrijce v Oktavijanovem času (Istenič 2005a). Obravnavana je bila vojaška oprema, najdena posamič ali v grobovih (Gaspari 2008; Istenič 2009b). V avgustejskem obdobju izstopa pomen poti po Ljubljani in Savi: ostanki ladje in predvsem vojaške opreme iz Ljublanice (Gaspari 1998a; id. 1998b; id. 2007; Ljublanica 2009; Istenič 2000; ead. 2003; ead. 2009a),

skladišča v Navportu (Horvat 1990; ead. 2008; Mušič, Horvat 2007; Horvat, Mušič 2007), vloga Emone (Šašel Kos 1995; Ljubljana 2009; Hvalec et al. 2009) in vojaški tabori v Brežiških vratih (Mason 2006; Mason 2008; Guštin 2002).

Z objavami gradiva iz Sermina (Horvat 1997), Navporta (Horvat 1990), Kranja (Sagadin 2003) in Celeje (Vičič 1997; Krempuš, Gaspari, Novšak 2007) smo dobili jasno predstavo o drobnem materialu avgustejskega časa, v katerem prevladujejo predmeti iz območja severovzhodne Italije. Po pomenu izstopajo najdišča z vzhodnega brega Ljubljane v Emoni, kjer so bile ugotovljene stigrfasko jasno ločene plasti druge polovice 1. st. pr. Kr. (Vičič 1993; id. 1994; id. 2002),

Odlične rezultate so dale raziskave novih tehnoloških postopkov v zgodnji rimski dobi, predvsem v zvezi z uvedbo medenine (npr. Istenič 2000; Istenič 2003; Istenič 2005b; Istenič, Šmit 2007) in s spremembami v železarstvu (Kmetič, Horvat, Vodopivec 2004).

Široko tematiko, ki pa vključuje tudi probleme romanizacije, obravnavajo pregledni članki o posameznih avtonomnih mestih (Šašel Kos 2003; Vičič 2003; Lovenjak 2003; Lazar 2002; Horvat et al. 2003) in izrednotenja epigrafskih spomenikov na ozemljih Neviodunuma, Emone in Celeje (Šašel Kos 1997b; Lovenjak 1998; Visočnik 2008). Na novo so bile utemeljene meje emonskega agra in njegova pripadnost Italiji (Šašel Kos 1990; ead. 1998a; ead. 2002a; ead. 2002b). Po drugi strani pa so bile zelo skromno obravnavane spremembe poselitvene slike na začetku rimske dobe (Horvat 1995b; ead. 2005; Chiabà, Maggi, Magrini 2007).

Staroselcem v predrimski dobi in na prehodu v rimsko dobo je bila posvečena cela vrsta del: širši pregledi (Božič 1987; id. 1999), monografija o idrijski skupini (Guštin 1991) in študije o mokronoški skupini oziroma Tavriskih (Božič 2008; Gaspari 2007; id. 2008; Ljubljana 2009; Šašel Kos 1998b) ter o viniški skupini (Božič 2001). V ta sklop se vključujejo tudi raziskave keltske numizmatike (Kos, Šemrov 2003).

Ne nazadnje so za razumevanje zgodnjega rimskega obdobja v jugovzhodnih Alpah in za smeri bodočega raziskovanja pomembna tudi dela tujih raziskovalcev, ki se bolj poglobljeno oziroma tudi obrobno ukvarjajo z našim prostorom (npr. Bezeczky 1998; Egri 2008; Scherrer 2002; Tassaux 2004; Zaccaria 1992; Zaccaria

1994; Zaccaria 1996; Götterwelten 2007; Schrettle 2007; študije v seriji *Archäologische Forschungen zu den Grabungen auf dem Magdalensberg*; in še mnogi drugi). Iz tega nepopolnega izbora literature se že vidi približen razpon tem, ki osvetljujejo zgodnjo rimsko dobo in s tem tudi romanizacijo na jugovzhodnoalpskem prostoru. Raziskave po kvantiteti gotovo ne dosegajo tiste ravni, ki bi si jo želeli. Odprtih vprašanj je več kot rešenih. Vendar pa je več študij preseglo ozke okvire datacije in ugotavljanja izvora materialne kulture ter bistveno doprineslo k razumevanju zgodovinskih procesov na začetku rimske dobe.

Literatura

- ALFÖLDY, G. 2005, Romanisation – Grundbegriff oder Fehlgriff? Überlegungen zum Gegenwärtigen Stand der Erforschung von Integrationsprozessen im römischen Weltreich. – V: Z. Visy (ur.), *Limes XIX. Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies held in Pécs (Pécs)* 25–56.
- BAVDEK, A. 1996, Fundorte aus spätrepublikanischer und frühromischer Zeit in Razdrto am Fuße des Nanos. – *Arheološki vestnik* 47, 297–307.
- BEZECZKY, T. 1998, *The Laecanius amphora stamps and the villas of Brijuni*. – Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 261 (Wien).
- BOŽIČ, D. 1987, Zapadna grupa. V: *Praistorija jugoslavenskih zemalja 5, Željezna doba*, (Sarajevo) 855–897.
- BOŽIČ, D. 1999, Die Erforschung der Latènezeit in Slowenien seit Jahr 1964. – *Arheološki vestnik* 50, 189–213.
- BOŽIČ, D. 2001, Ljudje ob Krki in Kolpi v latenski dobi. – *Arheološki vestnik* 52, 181–198.
- BOŽIČ, D. 2008, *Late La Tène-Roman cemetery in Novo mesto. Ljubljanska cesta and Okrajno glavarstvo*. – Katalogi in monografije 39 (Ljubljana).
- CHIABÀ, M., P. MAGGI, C. MAGRINI (ur.) 2007, *Le Valli del Natisone e dell'Isonzo tra Centroeuropa e Adriatico*. – Studi e ricerche sulla Gallia Cisalpina 20 (Trieste, Roma).
- EGRI, M. 2008, Roman campaigns in the Danube region. The olive oil supply from Augustus to Trajan. – *Ephemeris Napocensis* 18, 45–56.
- GASPARI, A. 1998a, "Pontonium" iz Lip na Ljubljanskem barju. – *Arheološki vestnik* 49, 187–224.
- GASPARI, A. 1998b, Das Frachtschiff aus Lipe im Moor von Laibach (Ljubljana). – *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 45/2, 527–550.
- GASPARI, A. 2007, The Ljubljanica River. Evidence for a Late Iron Age Ritual Site in the South-eastern Alps (Slovenia). – V: S. Groh, H. Sedlmayer (ur.), *Blut und Wein. Keltisch-römische Kultpraktiken*, Protohistoire Européene 10 (Montagnac) 141–154.
- GASPARI, A. 2008, Posoški bojovníci med samostojnostjo in rimsko vojaško službo. – V: *Vojske, orožje in utrdbeni sistemi v Posočju* (Tolmin) 29–48.
- GÖTTERWELTEN 2007, *Götterwelten. Tempel, Riten, Religionen in Noricum* (Klagenfurt).
- GUŠTIN, M. 1991, *Posočje*. – Katalogi in monografije 27 (Ljubljana).
- GUŠTIN, M. 2002, Il campo militare romano a Čatež presso Brežice (Slovenia). – *Quaderni Friuliani di Archeologia* 12, 69–75.
- HORVAT, J. 1990, *Nauportus* (Vrhnika). – Dela 1. razreda SAZU 33 (Ljubljana).
- HORVAT, J. 1995a, Ausbreitung römischer Einflüsse auf das Südostalpengebiet in voraugusteischer Zeit. – V: *Provinzialrömische Forschungen*, Festschrift für G. Ulbert, (Espelkamp) 25–40.
- HORVAT, J. 1995b, Notranjska na začetku rimske dobe: Parti pri Stari Sušici, Ambroževo gradišče in Baba pri Slavini. – *Arheološki vestnik* 46, 177–216.
- HORVAT, J. 1997, *Sermin*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 3 (Ljubljana).
- HORVAT, J. 2002, The Hoard of Roman Republican Weapons from Grad near Šmihel. – *Arheološki vestnik* 53, 117–192.
- HORVAT, J. 2005, Poselitev na Pivškem in ob zgornjem toku Reke od pozne bronaste dobe do pozne antike. – V: *Kras. Voda in življenje v kamniti pokrajini* (Ljubljana) 220–248.
- HORVAT, J. 2008, Early Roman horrea at Nauportus. – *Mélanges de l'Ecole française de Rome, Antiquité* 120/1, 111–121.
- HORVAT, J. et al. 2003, Poetovio. Development and Topography. – V: Šašel Kos, Scherrer 2003, 153–189.

- HORVAT, J., B. MUŠIČ 2007, Nauportus, a commercial settlement between the Adriatic and the Danube. – V: Chiabà, Maggi, Magrini 2007, 165–174.
- HVALEC, S. et al. 2009, *Gradbeni dnevnik. Utrip Tribune*. Ljubljana.
- ISTENIČ, J. 2000, A Roman late-republican gladius from the river Ljubljana (Slovenia). – *Arheološki vestnik* 51, 171–182.
- ISTENIČ, J. 2003, A uniface medallion with a portrait of Augustus from the River Ljubljana (Slovenia). – *Germania* 81/1, 263–276.
- ISTENIČ, J. 2005a, Evidence for a very late Republican siege at Grad near Reka in Western Slovenia. – *Carnuntum Jahrbuch* 2005, 77–87.
- ISTENIČ, J. 2005b, Brooches of the Alesia group in Slovenia. – *Arheološki vestnik* 56, 187–212.
- ISTENIČ, J., Ž. ŠMIT 2007, The beginning of the use of brass in Europe with particular reference to the southeastern Alpine region. – V: S. La Niece, D. Hook, P. Craddock (ur.), *Metals and Mines* (London) 140–147.
- ISTENIČ, J. 2009a, The early Roman military route along the River Ljubljana (Slovenia). – V: A. Morillo, N. Hanel, E. Martín (ur.), *Limes XX, Actas del XX Congreso Internacional de Estudios sobre la Frontera Romana*, León, Anejos de Gladius 13, 51–61.
- ISTENIČ, J. 2009b, An Early Roman dagger from the vicinity of Štanjel. – V: G. Tiefengraber, B. Kavur, A. Gaspari (ur.), *Keltske študije II* (Montagnac) 331–342.
- KMETIČ, D., J. HORVAT, F. VODOPIVEC 2004, Metallographic examinations of the Roman Republican weapons from the hoard from Grad near Šmihel. – *Arheološki vestnik* 55, 291–312.
- KOS, P., A. ŠEMROV 2003, Skupna najdba keltskih in rimskih novcev v reki Ljubljani. Doprinos h kronologiji novcev plemena Tavriskov. – *Arheološki vestnik* 54, 381–395.
- KREMPUŠ, R., A. GASPARI, M. NOVŠAK 2007, Die neuen spätkeltschen und frühkaiserzeitlichen Heiligtümer von Celeia. – V: *Götterwelten* 2007, 39–44.
- LAZAR, I. 2002, Celeia. – V: Šašel Kos, Scherrer 2002, 71–101.
- LJUBLJANICA 2009, *Ljubljana – kulturna dediščina reke* (Ljubljana).
- LOVENJAK, M. 1998, *Inscriptiones Latinae Sloveniae* (ILSI) 1. – Situla 37 (Ljubljana).
- LOVENJAK, M. 2003, Municipium Flavium Latobiorum Neviodunum. – V: Šašel Kos, Scherrer 2003, 93–105.
- MASON, PH. 2006, The Augustan fort at Obrežje, Slovenia. – V: D. Davidson, V. Gaffney, E. Marin (ur.), *Dalmatia. Research in the Roman Province 1970–2001*, BAR International Series 1576 (Oxford) 67–71.
- MASON, PH. 2008, The Roman Fort at Obrežje and Augustan Military Activity in the Sava Valley in Slovenia. – V: *Rom auf dem Weg nach Germanien: Geostrategie, Vormarschtrassen und Logistik*, Bodentalertümer Westfalens 45 (Mainz) 187–198.
- MIŠKEC, A. 2003, The Early Romanization of the Southeastern Alpine Region in the Light of Numismatic Finds. – *Arheološki vestnik* 54, 369–379.
- MIŠKEC, A. 2007, Monetary circulation in the Posočje Region in the Antiquity. – V: Chiabà, Maggi, Magrini 2007, 275–281.
- MUŠIČ, B., J. HORVAT 2007, Nauportus – an Early Roman trading post at Dolge njive in Vrhnika. – *Arheološki vestnik* 58, 219–283.
- SAGADIN, M. 2003, Zgodnjeantični Kranj. – V: *Avguštinov zbornik, 50 let Gorenjskega muzeja* (Kranj) 71–81.
- SCHERRER, P. 2002, Vom regnum Noricum zur römischen Provinz: Grundlagen und Mechanismen der Urbanisierung. – V: Šašel Kos, Scherrer 2002, 11–70.
- SCHRETTLE, B. 2007, Romanisation im südöstlichen Noricum. – *Römisches Österreich* 30, 107–128.
- ŠAŠEL KOS, M. 1990, Nauportus: antični literarni in epigrafski viri / Nauportus: Literary and Epigraphical Sources. – V: Horvat 1990, 17–33, 143–159.

- ŠAŠEL KOS, M. 1995, The 15th legion at Emona – some thoughts. – *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 109, 227–244.
- ŠAŠEL KOS, M. 1997a, The End of the Norican Kingdom and the Formation of the Provinces of Noricum and Pannonia. – V: B. Djurić, I. Lazar (ur.), *Akten des IV. internationalen Kolloquiums über Probleme des provinzialrömischen Kunstschaffens*, Situla 36 (Ljubljana) 21–42.
- ŠAŠEL KOS, M. 1997b, *The Roman Inscriptions in the National Museum of Slovenia / Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije*. – Situla 35 (Ljubljana).
- ŠAŠEL KOS, M. 1998a, Caesarian inscriptions in the Emona basin? – V: G. Paci (ur.), *Epigrafia romana in area Adriatica* (Pisa, Roma) 101–112.
- ŠAŠEL KOS, M. 1998b, The Tauriscan Gold Mine. Remarks Concerning the Settlement of the Taurisci. – *Tyche* 13, 1998, 207–219.
- ŠAŠEL KOS, M. 2000, Caesar, Illyricum, and the hinterland of Aquileia. – V: G. Urso (ur.), *L'ultimo Cesare*, Centro ricerche e documentazione sull'antichità classica, Monografie 20 (Roma) 277–304.
- ŠAŠEL KOS, M. 2002a, The boundary stone between Aquileia and Emona. – *Arheološki vestnik* 53, 373–382.
- ŠAŠEL KOS, M. 2002b, Il confine nord-orientale dell'Italia romana. Riesame del problema alla luce di un nuovo documento epigrafico. – *Aquileia Nostra* 73, 245–260.
- ŠAŠEL KOS, M. 2003, Emona was in Italy, not in Pannonia. – V: Šašel Kos, Scherrer 2003, 11–19.
- ŠAŠEL KOS, M. 2005, *Appian and Illyricum*. – Situla 43 (Ljubljana).
- ŠAŠEL KOS, M., P. SCHERRER (ur.) 2002, *The autonomous towns of Noricum and Pannonia – Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien, Noricum*. – Situla 40 (Ljubljana).
- ŠAŠEL KOS, M., P. SCHERRER (ur.) 2003, *The autonomous towns of Noricum and Pannonia – Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien, Pannonia I*. – Situla 41 (Ljubljana).
- TASSAUX, F. 2004, Les importations de l'Adriatique et de l'Italie du nord vers les provinces danubiennes de César aux Sévères. – V: G. Urso (ur.), *Dall'Adriatico al Danubio* (Pisa) 167–205.
- VIČIČ, B. 1993, Zgodnjerimsko naselje pod Grajskim gričem v Ljubljani. Gornji trg 15. – *Arheološki vestnik* 44, 153–201.
- VIČIČ, B. 1994, Zgodnjerimsko naselje pod Grajskim gričem v Ljubljani. Gornji trg 30, Stari trg 17 in 32. – *Arheološki vestnik* 45, 25–80.
- VIČIČ, B. 1997, Rimske najdbe izpod Miklavškega hriba pri Celju. – *Arheološki vestnik* 48, 41–51.
- VIČIČ, B. 2002, Zgodnjerimsko naselje pod Grajskim gričem v Ljubljani. Gornji trg 3. – *Arheološki vestnik* 53, 193–221.
- VIČIČ, B. 2003, Colonia Iulia Emona. – V: Šašel Kos, Scherrer 2003, 21–45.
- VISOČNIK, J. 2008, Vojaški napisi iz Celeje in njene okolice. – *Arheološki vestnik* 59, 325–357.
- ZACCARIA, C. 1992, L'arco alpino orientale nell'età romana. – V: S. Santoro Bianchi (ur.), *Castelraimondo. Scavi 1988–1990*. I. Lo scavo, Cataloghi e monografie archeologiche dei Civici musei di Udine 2 (Roma) 75–98.
- ZACCARIA, C. 1994, Il ruolo di Aquileia e dell'Istria nel processo di romanizzazione della Pannonia. – V: G. Hajnóczi (ur.) *La Pannonia e l'impero romano* (Roma) 51–70.
- ZACCARIA, C. 1996, Aspetti degli emporia del Caput Adriae in età romana. – V: M. Buora (ur.), *Lungo la via dell'Ambra* (Udine) 139–155.